

NEKE ANALIZE I PRESJEK SAVREMENOG SPOLJNOLITIČKOG ANGAŽMANA TURSKЕ I RUSIJE U REGIONU JUGOISTOČNE EVROPE

Radenko Ščekić

Univerzitet Crne Gore – Istorijski institut Podroгica

U radu je izložen presjek strateških pravaca turske i ruske politike prema balkanskim državama i zaokreti koji su se u tome dešavali, kao i okolnosti koje su ih izazivale. Vjekovni uticaj Turske (Otomanskog carstva) na prostor Balkanskog poluostrva i Jugoistočne Evrope ogledao se kroz kompleksan odnos: od sukoba, osvajanja i ratova, pa do prožimanja i širenja kulture, umjetnosti, ekonomije. Sekularna Republika Turska je u najvećem dijelu 20. vijeka bila zauzeta svojim unutrašnjim problemima i previranjima. Kraj Hladnog rata, promjena odnosa snaga na globalnoj svjetskoj pozornici, ekonomsko snaženje Turske i njen uticaj i značaj za muslimane u balkanskim državama – doveli su do jačanja njenog političkog i geoekonomskeg uticaja na ovom prostoru. Tokom vjekova mijenjala se međunarodna pozicija Rusije, pa su se time mijenjali i politički ciljevi kojima je ona težila. Njena snaga i spoljna politika bile su uslovljene geopolitičkim i geostrateškim položajem i odnosima snaga na globalnoj svjetskoj pozornici, a prije svega snagom i uticajem same Rusije. Ti su činioци predstavljali polaznu osnovu pri određivanju državnih interesa i strateških ciljeva spoljne politike Rusije. To je imalo uticaja na izbor glavnih pravaca spoljne politike, na jednoj strani, te u određivanju prijatelja i saveznika, odnosno neprijatelja – na drugoj. Kao velika evroazijska sila, ruska imperija prirodno je bila zainteresovana za evropske i azijske prostore, te je njena spoljna politika bila usmjerena na ta područja. Zajednički slovenski korijeni, vjerska komponenta i strateški interesi predstavljali su presudne determinante u težnji i kreiranju ruske politike u jugoistočnom dijelu Evrope. Bliskost sa narodima ovoga prostora proisticala je iz zajedničkog slovenskog korijena ili pak na osnovu vjerske, pravoslavne komponente, kao bitnih kohezivnih faktora koji su u mnogo-me olakšavali upliv željene ruske politike, ideja i kulture. Novi vid geopolitike, u formi geoeconomije, izvoza kapitala, investicija, slobodne trgovine, predstavlja polje za nove oblike interakcije sa balkanskim državama.

Ključne reči: *Republika Turska, Ruska Federacija, Balkan, geoeconomija, geopolitika, neosmanizam*

Uvod

Poslije pada Konstantinopolja 1453. godine, centar istočnog hrišćanstva (pravoslavlja) postepeno se premješta u Rusiju i time se kreira novo vjersko i kulturno žarište. Noseći orijentaciju koja sadrži klicu imperijalne aspiracije, filozofi i drugi ućeni ljudi iz-

bjegli iz osvojenog Carigrada (drugog Rima), nakon njegovog pada, sele se u Moskvu, svoj novi duhovni centar, donoseći ideju da postoji samo jedna prava država – Rimsko carstvo. Na ideološkoj podlozi nastaloj iz spleta tih okolnosti razvija se doktrina: Moskva – *Treći Rim*. Padom Carigrada Moskva je na određeni način postala svojevrsni branik pravoslavlja. Ta ideja provejava u pismu velikog moskovskog kneza Ivana III upućenog Novgorodu sredinom 15. vijeka. Ovu ideju je, krajem istog vijeka, razradio i mitropolit Zosima, koji je upoređivao kneza Ivana III sa vizantijskim carem Konstantinom Velikim, govoreći o Moskvi kao o Novom Carigradu.¹ Prema Filoteju, monahu Pskovskom i jednom od glavnih tvoraca te doktrine, istorija čovječanstva kojim upravlja Bog u stvari je istorija nastanka, razvoja i propasti svjetskih carstava. Rim je, po njemu, bio prvo svjetsko carstvo. Poslije njegovog pada primat je preuzela Vizantija (Istočno Rimsko carstvo) i postala drugi Rim, ali je stupivši u uniju sa katoličkom crkvom 1439, Vizantija izdala pravoslavlje i zato ju je bog kaznio – pala je pod naletom Turaka. Tako ruski narod postaje jedini čuvar pravoslavlja, a Moskva – treći Rim, i to će ostati do kraja svijeta. Iz ovakve pozicije ruskog naroda proizilazi, po Filofeju, ogromna moć ruskog cara. On je naime, „ne samo gospodar Rusije, već i cijelog pravoslavnog svijeta“.² Do 18. vijeka Velika Moskovska kneževina prerasla je u veliku rusku imperiju za vrijeme Petra Velikog koji je ambicioznim reformama postavio temelje modernoj državi. Ogromno teritorijalno širenje zemlje ostvareno je za vrijeme carice Katarine II i Aleksandra I u pravcu Crnog mora, Srednje Evrope, Baltika i Sibira. Nakon pobjede saveznika nad Napoleonom 1812/13. godine, u kojoj je ruska strana iznijela najveći teret, Aleksandar I je postao poznat kao „spasilac Evrope“. Porazena u Krimskom ratu (1853–56), Rusija je od tada dominantne države, Pariskim mirom (1856) svedena na prosječnu evropsku silu. Podržavši Sjever u Američkom građanskom ratu, uputivši dvije flote u Njujork i San Francisko 1863. godine, Ruska imperija je nastojala da povrati uticaj na globalnoj pozornici i oslabi glavnog protivnika Veliku Britaniju i time donekle poremeti evropsku ravnotežu snaga. Zahvaljujući unutrašnjim reformama Rusija se počela donekle modernizovati, ostvarivši i uspjehe u ratu sa „bolesnikom sa Bosfora“ – Otomanskim carstvom tokom velike Istočne krize 1875–1878. i u ambicioznim političkim ciljevima koje je Sanstefanskim ugovorom diktirala pobjeđenoj Porti. Međutim, Berlinski kongres evropskih sila (1878) dijelom joj je uskratio pobjedničku satisfakciju. Poraz Rusije u ratu sa Japanom (1904–1905) još očiglednije je demonstrirao njene slabosti, proizašle iz privrednog i tehnološkog zaostajanja i mane njene glomazne birokratske administracije. Mada je Rusija, pod vlašću poslednjih careva, pokazala veliku moć prilagođavanja, obezbjeđivši temelje industrijske ekonomije i ustavnog sistema vladavine, kao i obnovljenu vojnu snagu, revolucija (1905–1907) uzdrmala je rusko carstvo i podrila njegove temelje, dok je naredna revolucija iz 1917. godina označila kraj ruskog carstva i početak višedecenijske komunističke diktature.

Na Drugi svjetski rat, ogromna razaranja i žrtve koje se mjere desetinama miliona, političke progone i čistke tokom staljinističke ere nadovezao se višedecenijski period Hladnog rata i konfrontacije sa Zapadom. Pod takozvanim hladnim ratom podrazumijeva se period razvoja međunarodnih odnosa poslije Drugog svjetskog rata, koji su karakterisale

¹ D. Obolenski, *Istorija Rusije*, Clio, Beograd, 2003, str. 107.

² Vidjeti više u: R. Radonjić, *Političke i pravne teorije*, CID, Podgorica 2002, str. 75.

ideološka, politička, vojna i ukupna blokovska bipolarizacija i konfrontacija između velikih sila Zapada, odnosno Sjevernoatlantskog pakta (NATO), s jedne, i Istoka (SSSR), odnosno Varšavskog pakta, sa druge strane. Epitet „hladni“ ovaj rat je dobio zbog toga što su njegovi akteri svoje ciljeve nadmoć i dominaciju u međunarodnim odnosima nastojali da ostvare izbjegavajući direktni oružani sukob putem blokovske i interesne podijele svijeta.

Nakon raspada Sovjetskog Saveza krajem 1991. godine, Rusija je postala nezavisna država i priznata je kao pravni nasljednik bivšeg Sovjetskog Saveza. Krajem 1991. raspad teritorijalno najveće države na svijetu stvorio je političku prazninu u samom središtu Evroazije. Rusija je izgubila status velesile i suočila se sa ozbiljnim izazovima u nastojanju da uspostavi novi politički i privredni sistem. Granice republika nekadašnjeg SSSR-a bile su skoro irelevantne sve do 1991. godine. Tada je nekada moćna Rusija bila prinuđena nevoljno da ih prihvati, iako je preko 20 miliona Rusa ostalo izvan matice, te se Rusija faktički vratila na granice sa početka vladavine Petra Velikog, dakle skoro tri vijeka unazad.

Uprkos obećanjima datim Mihailu Gorbačovu, NATO se nakon Hladnog rata proširio na Istok, uključujući u svoj sastav i neke od bivših sovjetskih republika.³ Tako je ušao u prostor koji Rusija smatra „zonom svojih zaštićenih interesa“.⁴ Podsjetimo samo da je Sjevernoatlantska vojna alijansa (NATO) oformljena 1949. godine, prvenstveno u svrhe zaštite Zapada i kapitalizma od narastajuće snage i opasnosti od SSSR-a i komunizma. Poslije kraha komunističkih režima i raspada SSSR-a kao glavnog političkog i vojnog oponenta postavilo se pitanje dalje svrhe postojanje NATO-a, naročito ako se ima u vidu da je njegov glavni oponent, komplementarni Varšavski pakt prestao da postoji. Egzistirajući preko četiri decenije na dualizmu: „dobrog i demokratskog kapitalističkog Zapada“ i „lošeg totalitarnog komunističkog Istoka“ i pozicionirajući se kao glavni i osnovni stub odbrane zapadne civilizacije, kulture i načina življenja, NATO se tada očigledno našao pred dilemom svrhe svoga postojanja. Promatrajući raspad supersile i višedecenijskog protivnika, američka politika je postavila, pored idealističkog, i realistički koncept u odnosu na Rusiju, a koji se sastojao u tome da se ne dopusti brži razvoj Rusije, a razvoj odnosa sa njom trebao je da ide samo u onim pravcima koji su odgovarali interesima SAD.⁵

Rušenje Berlinskog zida, raspad komunističkih sistema i nestanak bipolarizma u međunarodnim odnosima, neka su od presudnih globalnih dešavanja krajem 80-ih i početkom posljednje decenije 20. vijeka.⁶ Kolaps ekonomsko-političkih sistema komunističkih

³ Vidjeti u L. Čehulić, *Euroatlantizam*, Zagreb, 2002, str. 162.

⁴ Vidjeti više o ovoj temi u: M. Filimonović, „Spoljna politika Ruske federacije – Putinova strategija i međunarodne okolnosti“, Beograd, 2010; takođe i: „Širenje NATO-a izaziva zabrinutost Rusije“, izjavio je ruski premijer Vladimir Putin na pres konferenciji poslije susreta sa švedskim premijerom Fredrikom Rejfelptom u Stokholmu. „Približavanja te alijanse našim granicama nesumnjivo izaziva zabrinutost Ruske Federacije“, precizirao je Putin, a prenijela je agencija Itar-Tas. Ruski premijer je ukazao da „svaka zemlja prilikom približavanja vojne infrastrukture svojim granicama treba da reaguje na odgovarajući način“ – 27. april 2011.

⁵ R. Vukadinović, *Amerika i Rusija*, Politička kultura, Zagreb, 2008, str. 12. Američki Kongres je tek 2000. godine istakao: „Da je kvalitet poslanih ekonomskih savjetnika Rusiji bio veoma loš, a njihovi rezultati katastrofalni po zemlju, da je 81% Rusa vjerovalo da se radi o smišljenoj strategiji pretvaranja Rusije u silu drugog reda“ (Report U. S. House of Representatives, september 2000). Slična je ocjena i evropske fondacije Robert Šuman: „Ta politika svestrano podstaknuta od američkih savjetnika hitno upućenih predsjedniku Jeljcinu, činjenično se pokazala katastrofalnom za rusku državu i građane“ – prema M. Pudar, *Svet bez gospodara*, Službeni glasnik, Beograd 2010, str. 88.

⁶ Rušenje Berlinskog zida dogodilo se 9. novembra 1989. godine. U oktobru 1990. godine došlo je do ujedinjenja Zapadne i Istočne Njemačke. Varšavski pakt je zvanično raspušten jula 1991. (političko savjetodavni od-

zemalja imao je za posljedicu da ova društva upadnu u stanje potpune društvene i vrijednosne konfuzije.

Decenijama balansirajući između dva konfrontirana bloka, izgrađujući svoj prestiž u zemljama tzv. Trećeg svijeta, preko ideje nesvrstanosti – SFRJ je postala žrtva, kako promjene konstelacije snaga i nestanka bipolarizma, tako i narastanja decenijama potiskivanih domaćih nacionalizama potpomaganih i određenim spoljnim interesima. Monopolarizam koji se stvarao kroz ideju Novog svjetskog poretka, SAD kao jedine preostale globalne supersile i ujedinjenje Njemačke kao ekonomske sile (koja je težila da ekonomsku nadmoć u Evropi potkrijepi i političkim uticajem i ambicijama nakon ujedinjenja) nametali su nova pravila igre. U takvim novim okolnostima, izuzetno složena tvorevina kakva je bila SFRJ, decenijama održavana na ideji bratstva i jedinstva čije su stubove i zaštitnike predstavljali JNA i SKJ, nije mogla biti pošteđena talasa turbulentnih dešavanja koji su zahvatili dotadašnje zemlje istočnog lagersa. Savremeni događaji s početka 90-ih godina 20. vijeka, kriza i ratovi na teritoriji nekadašnje SFRJ odrazili su se na međusobne bilateralne odnose. Period do sredine poslednje decenije 20. vijeka je bio period svojevrsnog međusobnog nerazumevanja između političkih elita Jugoslavije i Rusije. Jugoslavija, našavši se u teškim uslovima, rata i sankcija, tražila je podršku Rusije, koja je za vrijeme predsjednika Jeljцина gledala na Zapad i stidljivo pokušavala da izgradi novu spoljnu politiku, nastojeći da postane ravnopravni član zapadnog društva, novog sistema međunarodnih odnosa u Evropi i svijetu. Rusija je tada bila ekonomski i politički nemoćna, što su iskoristile zapadne zemlje za lakšu implementaciju svojih spoljnih ciljeva na Balkanu.⁷ Determinante koje su ograničavale širu i dublju saradnju SFRJ i SSSR-a bile su, pored ostalog, nesvrstana – vanblokomska spoljna politika Jugoslavije, specifičnost jugoslovenskog oblika socijalizma koja se ogledala u većoj otvorenosti prema Zapadu, oprez i određeni strah jugoslovenske političke elite od sovjetske ekspanzionističke politike. Tako je tadašnji predsjednik SIV-a Mitja Ribičič, tokom državne posjete Moskvi, bio upozoren od najviših sovjetskih rukovodilaca da neće ostati mirni ako socijalizam u Jugoslaviji bude ugrožen. Još tokom 80-ih godina 20 vijeka, a naročito nakon Titove smrti, ozbiljno se strepjelo od eventualne sovjetske vojne intervencije na tadašnju SFRJ.⁸ Politički sistem u Jugoslaviji važio je za najliberalniji komunistički režim u svijetu.⁹

bor Varšavskog ugovora 25. januara 1991. godine jednoglasno je donio odluku o svojem raspuštanju), a Sovjetski Savez se raspao u decembru 1991. (proces dezintegracije SSSR-a okončan je 8. decembra 1991. na sastanku Rusije, Bjelorusije i Ukrajine u Minsku, na kojem je stvorena Zajednica Nezavisnih Država, koja je eleminisala još uvijek formalno postojeći SSSR).

⁷ Na ovu temu vidjeti više kod: J. Guskova, „*Spoljna politika Rusije na Balkanu: istorijsko ispitivanje*“, www.guskova.ru

⁸ Vidjeti više o ovome u B. Mamula, *Slučaj Jugoslavija*, CID, Podgorica, 2000, str. 16–22.

⁹ „Ova konstatacija se, razumije se, odnosi na period od sredine 1950-ih godina, odnosno, od završetka sukoba sa Staljinom. Prije toga, Titov režim je u periodu prije sukoba sa Moskvom (do 1948. godine) bio jedan od najrigidnijih i komunistički najpravovjernih, a u periodu sukoba sa Staljinom branio se brutalnom represijom prema sopstvenim staljinistima. Tek nakon početka destaljinizacije u SSSR-u, u Jugoslaviji, uporedo sa politikom nezavisnosti od svjetskog komunističkog centra, otpočinje period liberalizacije režima. Spoj politike nezavisnosti i otvaranja komunističkog sistema za zapadne uticaje, učinio je Titov režim i pored konzistentnog jednopartizma i netolerisanja bilo kakve političke opozicije, najliberalnijim u svijetu socijalizma“ (vidjeti više o ovome u S. Darmanović, *Demokratske tranzicije u Južnoj i Jugoistočnoj Evropi*, Podgorica, 2002, str. 177).

* * *

Savremena geopolitička karta širokog prostora Balkana, Srednje Azije i Kavkaza predstavlja više nezavisnih država, od kojih su veliki broj religijski i kulturno muslimanske, a neke etnički i jezički turske (turanske).¹⁰ To je donijelo izvjesni izazov i priliku savremenoj Republici Turskoj, koja je time dobila šansu da srodnim državama, predvodnički ponudi platformu okupljanja na vrijednostima (pan)turkizma i islamizma (modernog oblika), a koje bi inače njen (polivalentan) civilizacijski karakter trebalo da objedinjuje. Izbijanje u prvi plan značaja Turske, kao regionalne političko-ekonomske i vojne sile, osnažilo je i dalo podstreka idejama i projektima koje neki kritičari nazivaju svojevrsnim amalgamima, poput neosmanizma i panturkizma.¹¹

Republika Turska je februara 1952. postala članica Sjeveroatlanske vojne alijanse (NATO-a),¹² čime se, simbolično: od „varvarina na kapijama Zapadne civilizacije“, pretvorila u „vratara i čuvara istočne kapije Zapada i demokratskog svijeta“.¹³ Konstruktivna uloga turske diplomatije u savremenim geopolitičkim relacijama, poput: rješavanje sporova sa Sirijom (uz eskalaciju sukoba krajem 2012), dobri odnosi sa Izraelom (uprkos povremenim razmimoilaženjima), preuzimanje inicijative u rješavanju problema na Kavkazu (naročito u regulisanju svojih odnosa sa Jermenijom), popravljjanje odnosa sa Rusijom i pristupanje energetskom projektu Južni tok, kao i konstruktivno držanje prema novom „post-Sadamovom Iraku“ samo su neki od primjera nove spoljne politike, čiji cilj je da se harmonizuju odnosi između muslimanskog Istoka i hrišćanskog Zapada, SAD i Rusije, ali i da se obezbijedi stabilnost u regionu i očuva teritorijalna cjelovitost Turske. Uprkos tome, sumnje u „nezavisnost“ turske spoljne politike u odnosu na Vašington i dalje su prisutne, kako u samoj Turskoj, tako i na Bliskom istoku i u Moskvi.¹⁴

¹⁰ Tūrān (moderni persijski توران) je bio srednjopersijski naziv za Centralnu Aziju, a što doslovno znači „zemlja Tura“. Prvobitno je označavao područja sjeverno i sjeveroistočno od današnjeg Irana. Sličnost izraza Turan sa nazivom Turaka i drugih turkijskih naroda se vremenom počela povezivati sa pojmovima kao što su turanski jezici (za koje se danas koristi precizniji izraz uralo-altajski). <http://sh.wikipedia.org/wiki/Turan>.

¹¹ Pan-pokreti ili *pan-nacionalni pokreti označavaju određene nacionalističke ili vjerske ideologije koje imaju za cilj da ujedine članove određenih etničkih i jezičnih grupa u jednu državu*. Većina tih etničkih ili jezičnih zajednica žive u trenutku osnivanja ove ideologije u više država. Starogrčki prefix *Pan* znači *svi*. <http://hr.wikipedia.org/wiki/Pan-pokreti>.

¹² Sjeveroatlantska vojna alijansa (NATO) oformljena je 1949. godine, prvenstveno radi zaštite Zapada i kapitalizma od narastajuće snage i opasnosti od strane SSSR-a i komunizma. Krahom komunističkih režima i raspadom SSSR-a kao glavnog političkog i vojnog oponenta, postavilo se pitanje dalje svrhe postojanje NATO-a, naročito ako se ima u vidu da je Varšavski pakt prestao da postoji. Egzistirajući preko četiri decenije na dualizmu: „dobrog i demokratskog kapitalističkog Zapada“ i „lošeg totalitarnog komunističkog Istoka“ i pozicionirajući se kao glavni i osnovni stub odbrane zapadne civilizacije, kulture i načina življenja, NATO se tada očigledno našao pred dilemom svrhe svoga postojanja. (prim. autor).

¹³ „Tokom 1947. godine Velika Britanija nije imala dovoljno sredstava da nastavi sa pružanjem ekonomske pomoći antikomunističkim snagama u Grčkoj, u kojoj je plamtio građanski rat, što je u SAD izazvalo strah da bi Grčka i Turska kao i čitav istočni dio Mediterana mogli da podpadnu pod sovjetsku sferu uticaja. Stoga je 12. marta 1947. američki Kongres na predlog predsjednika Trumana odlučio da ekonomski i vojno pomogne Grčku i Tursku sa 400 miliona dolara, jer kako je istakao Truman SAD moraju pomagati slobodu i prosperitet na svakom dijelu svijeta gdje slobodni demokratski razvoj bude ugrožen od komunizma“ (L. Čehulić, *Evropska obrana*, Politička kultura, Zagreb, 2006, str. 17).

¹⁴ Marković Miloš, *Spoljna politika Turske na početku 21. veka*, Međunarodna politika, Beograd 2009, vol. 60, br. 1136, str. 17–39.

U Ozalovo vrijeme¹⁵ Turska je na Zapadu, a naročito u SAD, doživljavana kao djelotvorni emisar interesa da se s novoproglašenim bivšim sovjetskim srednjeazijskim državama uspostavi privredna, ali i politička saradnja. Time se nastojalo popuniti vakuum moći nastao raspadom SSSR-a.

Uz kompleks relacija sa SAD i EU, tursko-ruski odnosi predstavljaju drugu najvažniju, u mnogo čemu uzročno-posledično povezanu komponentu globalne dimenzije nove turske spoljne politike. Monopolarizam koji se stvorio tokom 90-ih godina 20. vijeka kroz ideju *Novog svjetskog poretka*,¹⁶ SAD kao jedina preostala globalna supersila i ujedinjenje Njemačke kao ekonomske sile (koja je težila da ekonomsku nadmoć u Evropi potkrijepi i političkim uticajem i ambicijama nakon ujedinjenja) nametali su nova pravila igre. Bipolarni svijet, koji se tokom poslednje decenije 20. vijeka bio pretvorio u unipolarni, sa jednom globalnom supersilom, već tokom prve decenije novog 21. vijeka postepeno dobija obrise – multipolarnog. Kreiranjem nove, „multivektorske“ ruske spoljne politike,¹⁷ ekonomskim snaženjem ruske privrede zahvaljujući porastu cijena energenata na svjetskom tržištu, reformama i modernizaciji, Ruska federacija nastoji da preko *Zajednice nezavisnih država* (ZND)¹⁸ i carinskim ugovorima sa nekadašnjim sovjetskim republikama povрати uticaj i prvo sredi stanje u „svome dvorištu“. Takođe, u skladu sa novim globalnim kretanjima i multipolarnošću, čiji se obrisi nadziru, nastoji da donekle povрати nekadašnji politički uticaj i značaj u svijetu.¹⁹

Prilikom prelomne posjete Vladimira Putina Turskoj (2004), prve poslije one koju je 1972. godine učinio N. Podgorni, usvojena je *Zajednička deklaracija o jačanju saradnje i partnerstva*. Suštinski prodor učinjen je sporazumom (avgusta 2009) o tome da ruski

¹⁵ U Ozalovo vrijeme je 1992. osnovana i *državna Turska agencija za saradnju i razvoj* (TIKA), organizaciono vezana za Ministarstvo inostranih poslova, a kasnije i za Predsjedništvo Vlade. Zadatak ove aktivne i finansijski jake agencije je širenje i učvršćivanje turskog uticaja u zemljama za koje je Ankara zainteresovana. Njen zadatak je zvanično definisan kao: „pomoc zemljama u razvoju kroz ekonomsku, trgovinsku, tehničku, društvenu, kulturnu i obrazovnu saradnju i zajedničke projekte“. (D. Tanasković, *Neoosmanizam – povratak Turske na Balkan*, Službeni glasnik, Beograd 2010, str. 26, 31).

¹⁶ Engleski izraz *New world Order* bukvalno preveden znači *nova pravila*, odnosno *poredak Novog Svijeta*. Kada se u Vašingtonu pripremao veliki vojni projekat Pustinjska oluja, 1991 godine o razmatranju opcija i slanja odgovarajuće poruke Iraku, tadašnji predsjednik Buš je okupio svoje savjetnike tražeći modalitete akcije i tom prilikom je rekao svom savjetniku za Nacionalnu bezbjednost generalu Scowroftu da u posljednjem upozorenju Iraku da se povuče iz Kuvajta ubaci i dio o tome: „*kako je Novi svjetski poredak izazvan akcijom Iraka*“. Ta ideja je razrađena u noti, a nakon toga je već na prvoj konferenciji za štampu Novi svjetski poredak postao sintagma koja bi trebalo da označi novo razdoblje međunarodnih odnosa u kojem su se dogodile velike promjene na svim stranama svijeta. – Milan Tadić, *Osnovi međunarodne propagande*, BINA, 2002, str. 173;

¹⁷ Sergej Lavrov, ruski šef diplomatije, izjavio je, prilikom susreta sa njemačkim kolegom Frank-Walter Štajnrom, da će Ruska Federacija nastaviti da vodi *multivektorsku* politiku, ističući da Rusija ne vidi svoj napredak u tome što će biti okrenuta samo na jednu stranu ili nipoštaštavati pažnju određenog dijela svijeta. „*Geografski položaj Rusije je takav da nameće multivektorsku politiku i zahtijeva okrenutost i ka Sjeveru, i ka Jugu, i Istoku i Zapadu*“, – objasnio je Lavrov (12. jun 2009).

¹⁸ Zajednica Nezavisnih Država (ZND), stvorena u decembru 1991 – politički i ekonomski savez 11 bivših sovjetskih republika: Jermenija, Azerbajdžan, Bjelorusija, Kazahstan, Kirgistan, Moldavija, Rusija, Tadžikistan, Turkmenistan, Ukrajina, Uzbekistan. Neke od ovih država su etnički i religijski bliske sa Republikom Turskom. (prim. autor).

¹⁹ U skladu s tim mogle bi se razumjeti sledeća izjava ruskog zvaničnika: „*Rusija će voditi pragmatičniju spoljnu politiku i njeni odnosi sa drugim zemljama treba da doprinesu modernizaciji zemlje*“, izjavio je ruski predsjednik Dmitrij Medvedev u godišnjem obračanju naciji. (12. novembar 2009, www.danas.rs).

energovod Južni tok prođe kroz turske teritorijalne vode, dok bi Rusija, sa svoje strane, pomogla izgradnju nuklearne centrale u Turskoj. Istovremeno, Rusija je podržala izgradnju naftovoda Samsun–Džejhan, dugog 555 kilometara, kojim bi se nafta s obale Crnog mora transportovala do turske mediteranske obale, a onda dalje.²⁰ Time bi Turska postala ključna tranzitna država na najvažnijim putevima snabdijevanja Zapada ruskim i srednjoazijskim energentima, jer je sporazumom (jula 2009) s Rumunijom, Bugarskom, Mađarskom i Austrijom uključena i u budući gasovod „Nabuko“, koji se smatra konkurentom ruskom Južnom toku. Poslije Njemačke, Turska je po obimu razmjene drugi spoljnotrgovinski partner Rusije. Danas ove dvije države koje su u periodu od dva vijeka ratovale čak jedanaest puta imaju najbolje odnose u istoriji – Rusija je najveći turski trgovinski partner, međusobna ulaganja iznose desetine milijardi dolara, a 65 odsto svojih energetske potrebe Turska zadovoljava zahvaljujući Rusiji.²¹ U tom smislu su dobri odnosi ove dvije države od krucijalne važnosti i značaja za prostore od Srednje Azije, preko Kavkaza do Balkana.

Slične ocjene o specifičnom značaju geopolitičke pozicije Republike Turske formuliše i analitičar Džordž Fridman, koji o Turskoj govori kao o „ostrvu stabilnosti u haotičnom regionu“ i u knjizi „Sledećih sto godina“ (*The Next 100 Years: A Forecast for the 21st Century, Njujork, 2009*) predviđa obnavljanje njene sfere uticaja na područjima nekadašnjeg Osmanskog carstva. Turska sebe vidi kao najveću vojnu silu u regionu: „O Turskoj prije svega treba znati dvije stvari: ima snažnu ekonomiju koja raste velikom brzinom i u regionu ima daleko najjače vojne snage. Turska je 500 godina vodila glavnu riječ u islamskom svetu, da bi se poslije Prvog svjetskog rata povukla u sebe. Sada se vraća u stanje u kojem je nekada bila.“²²

Još u vremenu *Tanzimatskih reformi*²³ poslednjih sultana, kreirana je slika o nekoj posebnoj, umjerenoj varijanti „rumelijskog“ islama koji je spojiv i komplementaran sa zahtjevima modernih vremena. Krajem 20. vijeka kreirana je i teza o tzv. *Tursko-islamskoj sintezi*, prema kojoj se Turska, kao bitan regionalni faktor i geopolitički partner SAD, nastojala prikazati kao uspješan dokaz spojivosti i održivosti simbioze demokratije i islama, što bi prema zapadnim mjerilima trebalo da predstavlja uzor i dobar primjer drugim muslimanskim zemljama. U *kemalističkoj*, ustavno-laičkoj i do visoke mjere sekularizovanoj Turskoj – islam u narodu nije izgubio status glavnog uporišta kolektivnog i ličnog identiteta, duboko usađenog u sistem vrijednosti i orijentira u društvenom životu. Period upravljanja izrazito prozapadne vlade na čelu sa Adnanom Menderesom, 50-ih godina 20. vijeka, doveo je do svojevrzne islamističke restauracije, u škole je vraćena vjeronauka, građene su nove džamije, osnivani su i vjerski radijski programi, a pojačan je uticaj i der-

²⁰ D. Tanasković, *Neosmanizam – povratak Turske na Balkan*, Službeni glasnik, Beograd 2010, str. 58.

²¹ „Rusija je za Tursku podjednako važna kao i SAD. U nekim slučajevima i važnija“, kaže ambasador Turske u Beogradu, Umar. „Interesi Turske i Rusije na Balkanu nekad su u sukobu, a nekad idu ruku pod ruku. U BiH, na primer, imamo sukobljene interese. Radi se o neslaganjima u stvarima kao što su pitanje visokog predstavnika međunarodne zajednice, očuvanja Dejtonskog sporazuma ili Republike Srpske. Ali i to je normalno ne možete očekivati od dvije zemlje, koje su istorijski duboko ukorenjene u ovaj region da uvijek imaju iste interese i stavove...“. <http://historia-futura.blogspot.com/2011/03/povratak-starih-prijatelja-turska-na.html>

²² Džordž Fridman, *Narednih stotinu godina*, Internet: <http://www.standard.rs>, 20. maj 2010.

²³ *Tanzimat* (na turskom – reorganizacija) bio je period reformi u Osmanlijskom carstvu između 1839–1876. Ovo je bio ambiciozni projekt u težnji da spriječi vidljivo propadanje carstva, čije su granice postajale sve uže, a njegova moć vremenom sve slabija u poređenju sa evropskim silama. (prim. autor).

viških redova, u prvom redu *Nakšibendija*. Vjeruje se da Turska, izmirena sa islamskim dijelom svoga bića, može ponovo stupiti na stazu svjetske veličine i globalnog značaja.²⁴ Islam se uspostavlja kao kriterijum morala i ponašanja. Posljednjih decenija uočljivo je nastojanje da se u društvu i državnim institucijama vrati islamski karakter, koji je bio dugo potisnut u korist sekularizma²⁵ i kemalizma.

Neki autori neoosmanizam najsažetije određuju kao ideološki amalgam: islamizma, turkizma i osmanskog imperijalizma. Pod neoosmanizmom podrazumijeva se: kompleksna, makroideološka platforma, prema kojoj savremena Turska, kao legitimna civilizacijska nasljednica nekadašnjeg Otomanskog carstva – treba da reafirmiše cjelokupno duhovno, kulturno i političko nasleđe. Neoosmanizam privlači pažnju kao spoljnopolitička doktrina. A kao ključne odrednice neoosmanističke doktrine izdvajaju se: islamizam (ali i panturkizam), pragmatizam i princip dvostrukih standarda u spoljnopolitičkom nastupu Turske. One „gotovo neprimjetno, ali uporno i sigurno, razgrađuju sekularno ustrojstvo države ostavljajući samo fasade kemalističkih institucija kao голу formu“.²⁶

Poslije pada Berlinskog zida i sloma komunističkog bloka, te raspada Sovjetskog Saveza i komunističke Jugoslavije, neoosmanizam je poprimio jasniju ideološku fizionomiju: jačanje političkog, privrednog i vojnog uticaja Turske na zemlje u njenom „širem susjedstvu“, koje su nekada pripadale Osmanskom carstvu. Tu se, prije svega, misli na zemlje Zakavkazja, centralne Azije, Bliskog istoka i Balkana. Ovakav politički pravac posthladnoratovske Turske jasno se može uočiti kako za vrijeme mandata Turguta Ozala (1989–1993) i Sulejmana Demirela (1993–2000) tako i danas za mandata Abdulaha Gula (od 2007). Takva ideološko-politička platforma Turske postupno se kristalisala, iako turski državnici uglavnom osporavaju postojanje bilo kakve naznake *neoosmanizma*.²⁷

Početak 21. vijeka obilježen je ubrzanim ekonomskim usponom Turske. Od 2002. do 2007. godine rast ekonomske moći iznosio je 6% godišnje. Relativno stabilne političke prilike učinile su Tursku atraktivnom i sigurnom za direktne strane investitore. Direktne strane investicije u Tursku 2008. godine iznosile su 18,3 milijarde dolara. Usled globalne ekonomske krize opala su strana ulaganja tako da se za 2010. godinu procjenjuju na oko 10 milijardi i porast ekonomske moći do 3,5%.²⁸

²⁴ „Derviški redovi se obnavljaju u obliku vakufa, pobožnih zadužbina koje prerastaju u prave holdinge, centre finansijske i neformalne društvene moći, kao u kasno osmansko doba. Predvodnik *Fethulahdžijskog* reda, neke vrste islamskog Opus Dei, Abdulah Gulen, koji ponajviše boravi u Americi, izrastao je u jednog od najuticajnijih muslimanskih duhovnih lidera našeg vremena. Zahvaljujući pomalo misterioznoj finansijskoj moći i simpatijama koje uživa na Zapadu kao prototip modernizovanog, tolerantnog i prihvatljivog 'muslimana za 21. vijek', a i u 'prosvetčenim' intelektualnim krugovima turske desnice istovremeno naklonjenim i islamizmu i nacionalizmu, ovaj propovjednik kontroliše više od tri stotine škola u Turskoj i dvije stotine na prostorima od Balkana do Kine, kao i osam univerziteta. Otvorio je čak i 11 škola u iračkom Kurdistanu, a 2008. godine i prvi univerzitet u ovoj oblasti“. D. Tanasković, *Neoosmanizama*, str. 21. 22.

²⁵ Sociolog Ahmet Kuru iznosi tezu da je je sekularizam u Turskoj, po beskompromisnosti blizak francuskom, jer mu je kroz istoriju objeju država prethodio „*brak stare monarhije i religijske hegemonije*“, odnosno *ancien regime*, što recimo nije bio slučaj sa SAD. – A. T. Kuru, *Debates on Secularism in Turkey*, New Jork, 2009, p. 23).

²⁶ D. Tanasković, *Neoosmanizam*, str. 8.

²⁷ Vidjeti više o ovome na: <http://www.nspm.rs/prikazi/strategijska-dubina-turske-spoljne-politike.html?alphabet=>

²⁸ Jeftić-Šarčević, N., *Zapadni Balkan u „Turskoj strateškoj viziji“*, MP 4, 2010, str. 692 i u www.doiserbia.nb.rs i <http://news.bbc.co.uk> od 10. aprila 2010.

Pod pokroviteljstvom turskog Predsjedništva izrađen je, povodom predstojeće 100-godišnjice Republike Turske, projekat pod nazivom „Turska strateška vizija 2023“ (*Turkey's Strategic Vision 2023*). U prezentaciji tog dokumenta, pored ostalog, piše: „*Određeni značajan napredak mora biti ostvaren u sledećih 14 godina. Ostvarenje određenih ciljeva u oba domena: u domenu spoljne politike i u domenu politike uopšte, ekonomije, tehnologije i socijalno-kulturne sfere – moguće je postići putem implementacije strategija koje su fokusirane na viziju i ciljeve, isključujući smetnje i postizujući punu koordinaciju među svim institucijama. Sa tog stanovišta, dalje mi vidimo da Turska može biti prestižan akter na međunarodnom planu samo ako je dovoljno moćna da ostvari svoje ciljeve...“*. U daljoj prezentaciji ove strateške vizije ističu se ciljevi Turske da se razvije u „globalnog aktera“ (*global actor*) koji poštuje ljudska prava i razvija visoki životni standard.²⁹ Projekat predviđa povećanje moći Turske od regionalne sile ka globalnom akteru. To zahtijeva radikalne promjene spoljne politike. Pored islamskog faktora, planovi Turske zasnovani su na geopolitičkoj poziciji Turske, koja sebe vidi kao najveće čvorište energetskih tokova. Prepoznata kao turistička veselisa, sa atraktivnim hotelskim kompleksima, obalom i plažama, orijentalnim duhom i atmosferom, Turska privlači milione turista. Široko razvijena trgovina i industrijski kapaciteti, inostrana ulaganja – čine prostor Turske sve atraktivnijim. Naročito u vremenu poslednje ekonomske krize, vitalnost i moć Turske ekonomije se pokazale u svom pravom licu, predstavljajući jednu od malobrojnih svjetskih privreda koje bilježe impresivan rast.

* * *

Vjekovni uticaj Turske (Otomanskog carstva) na prostor Balkanskog poluostrva i Jugoistočne Evrope ogledao se kroz kompleksan odnos: od sukoba, osvajanja i ratova, pa do prožimanja i širenja kultura, umjetnosti, ekonomije. Tokom četiri vijeka (15–18) apsolutne otomanske dominacije ovim prostorom, širenje i uticaj kulture, običaja, umjetnosti, religije... prožimao je sve društvene pore, namećući se kao dominantan reper balkanskih društvenih standarda. Slabljenje vojne i političke moći Otomanske imperije tokom 19. vijeka imalo je za posljedicu postepeno povlačenje i suzbijanje otomanskog uticaja sa ovih prostora. Novostvorene balkanske države nastojale su da u što većoj mjeri afirmišu svoje lične, nacionalne osobenosti, da prihvataju zapadne uticaje i umanje i suzbiju dotadašnje vjekovne otomanske društvene standarde i norme. Međutim, ostali su brojni običaji, na stotine i hiljade turcizama u balkanskim jezicima, kao i neke preuzete i ustaljene karakterne crte. Zajednička crta balkanskih nesporazuma najčešće se sastoji u veličini jedne nacije (ili jednog naroda, etničke grupe ili, pak, jedne države).

Balkan i Balkansko poluostrvo su već ustaljeni geografski pojmovi. Kao trajno obilježje turske vladavine ostao je i geografski naziv jugoistočnog dijela Evrope: poluostrvo Balkan. Poluostrvo je dobilo ime po planinama koje se prostiru od centralne Bugarske do istočne Srbije. Naziv „Balkan“ je turska riječ u značenju „lanac šumovitih planina“.³⁰ Pojam Balkan³¹ je u međuvremenu, nakon raspada Osmanskog carstva, od geografskog evoluirao u

²⁹ *Turkey's Strategic Vision 2023, 2nd Draft Document of TSV2023*, Internet: <http://www.tsv2023.org>, 18. maj 2010.

³⁰ *Encarta World English Dictionary*, Internet: <http://www.websitation.org>

³¹ U zvaničnu upotrebu kao geografski pojam, *Balkan*, za evropske krajeve južno od Dunava i Save, uvodi Nijemac Johan Avgust Cojne (*Johann August Zeune*) 1809. godine. Cojne je želio da i jugoistočni prostor evropskog kopna, analogno (slično) Pirinejskom i Apeninskom poluostrvu, dobije naziv po glavnom planinskom masivu koje se na njemu prostire. Naziv Balkan je preuzeo od francuskog geologa Amija Buea koji je tako nazvao

politički pojam: balkanizacija u smislu političkih podjela i usitnjavanja država; „Turska je balkanska zemlja“ u geografskom, istorijskom i kulturnom pogledu. Zbog toga je za Tursku Balkan jedan od najvažniji regiona. Turska posebno vidi bliske veze sa Balkanom u socijalnom, kulturnom i demografskom pogledu. Turska se tu, pored ostalog, poziva na migracije Turaka krajem 19. vijeka, usled, kako piše u *Final Declaration*: „promjena i povlačenja Otomanskog carstva“. Oko sedam miliona Turaka je tom prilikom migriralo sa Balkana u Anadoliju, koji još uvijek održavaju intenzivne i bliske odnose sa svojom rodbinom u balkanskim zemljama.³² Dodatne migracije Turaka sa Balkana u Tursku usledile su krajem 80-ih godina 20. vijeka iz Bugarske (prema turskim podacima oko 300.000).³³ Naravno da veliki dio ovog iseljenog stanovništva čini slovensko islamizirano stanovništvo.

Značaj Balkana za Tursku zasnovan je u političkom i ekonomskom kontekstu i odnosu Turska–Evropa. Balkan je za Tursku „prolaz ka Evropi“ (*the gate to Europe*), jer preko Balkana vode saobraćajnice u evropske zemlje. Mir i stabilnost među balkanskim zemljama zbog toga je vrlo značajan za bezbjednost Turske i za kontinuirani ekonomski i politički razvoj odnosa sa Evropom. Turska prema sopstvenoj percepciji osjeća privrženost prema Balkanu i potrebu i dužnost prema aktivnom djelovanju u rješavanju balkanskih problema u uspostavljanju harmoničnih odnosa i integracije. Svoje obaveze prema Balkanu Turska zasniva na dubokim vjekovnim istorijskim i kulturnim vezama nastalim u multinacionalnom i multikonfesionalnom Otomanskom carstvu i na statusu savremene regionalne sile u vojnom i ekonomskom domenu, kao i na poziciji energetskog čvorišta Bliskog istoka, Srednjeg istoka i rusko-kaspijskog prostora. Sve to podrazumijeva „redefinisane svog mjesta u Afro-Evroaziji, stavljajući sebe u centar više raskršća geopolitičkih regiona a ne kao dodatak Evropi i krajnji predio Zapada“.³⁴ Takođe, moderna Republika Turska svoju snagu i moć temelji i na ukupnim resursima: ljudskim, ekonomskim, intelektualnim i istorijskim.

Uticaj Turske konstantno je slabio od Prvog svjetskog rata. Kraj Hladnog rata imao je, međutim, značajan uticaj na tursku spoljnu politiku na Balkanu, gdje je kolaps istočnog bloka i jugoslovenske federacije stvorio drugačije uslove, nove krize, vakuum vlasti i nove izazove za tursku politiku. Očuvanje stabilnosti na Balkanu postalo je od suštinskog značaja za Tursku spoljnu politiku. Nakon priznanja otcijepljenih republika bivše SFRJ, Turska je pružila logističku podršku u bombardovanju bosanskih Srba 1995. godine, stacioniranjem 18 borbenih aviona u NATO bazi u Đedi (*Ghedí*) u Italiji. Avioni su služili za obezbjeđivanje „zone zabranjenog leta“ u Bosni i Hercegovini.³⁵ Takođe, 1995. Turska je sklopila vojni sporazum sa Makedonijom, a 1996. sa Bosnom i Hercegovinom. U vrijeme rastuće krize na Kosovu, Turska je u proljeće 1998. godine, u okviru NATO-a, i bilateralno pojačala vojnu saradnju sa Makedonijom. U isto vrijeme Turska je pružala političku i vojnu podršku Albani-

Staru planinu. <http://www.bastabalkana.com/2011/10/o-poreklu-reci-balkan-i-balkansko-poluostvo/> Neki autori ovaj prostor Evrope, omeđen sa sjevera Savom i Dunavom, a sa juga, zapada i istoka morima (Jadranskim, Jonskim, Egejskim, Crnim) – daju ovome prostoru naziv Ilirsko tropolje. – vidjeti više u Jovan Dragašević, *Ilirsko tropolje*, Ratnik, Beograd 1901.

³² Declaration, 2nd International Balkan Congress „Socioeconomic Cooperation and Development in the Balkans“, April 24–26, 2009, Internet: <http://www.tasam.org/Final>, 21.06.2010.

³³ Jeftić-Šarčević, N., *Zapadni Balkan u „Turskoj strateškoj viziji“*, MP 4, 2010 i u www.doiserbia.nb.rs

³⁴ Emiliano Alessandri, *The New Turkish Foreign Policy and the Future of Turkey-EU Relations*. DOCUMENTI IAI 10 /03 – Februari 2010, p. 10, Istituto Affari Internazionali.

³⁵ O tome izvještava dnevni listi *Milliyet* od 11. februara 1996.

ji, Makedoniji i Federaciji Bosne i Hercegovine. Turska i Sjedinjene Države preduzele su zajedničku akciju naoružavanja i obuke hrvatsko-muslimanske vojske u Bosni i Hercegovini. U bazi blizu Ankare vršena je obuka jedinica bosanske vojske.³⁶

Zbog procjena i straha da kosovski problem kao oružani sukob za otcijepljenje može zahvatiti cijelo poluostrvo i time ugroziti turski nacionalni interes, Turska je odmah pojačala vojnu pomoć Makedoniji. Turska je polazila od toga da, ako Albancima na Kosovu prizna nezavisnost, Albanci u Makedoniji zatražiće isto, jer žive u bliskim vezama sa kosovskim Albancima. Time bi izazvali dezintegraciju Makedonije i širi regionalni konflikt, što Turskoj nije išlo u prilog. Godine 1998. Turska je zbog svega toga uručila Makedoniji 20 borbenih aviona i vojno pomogla pomorske snage NATO-a stacionirane u albanskoj luci Dureš.³⁷ Turska je inače tradicionalno doživljavala kosovske i druge Albanace kao bliske i sve muslimane na Balkanu kao svoje sunarodnike prema kojima osjeća obavezu da pruži podršku i zaštitu: „*Kosovari su naša braća i zaveštanje naše istorije*“.³⁸ Tadašnji turski predsjednik S. Demirel dodao je da je „*dužnost da spasimo našu braću Kosovare*“.³⁹ Nakon 2000. godine uspostavljeni su novi odnosi Srbije i Turske u izmijenjenim konfiguracijama odnosa u skladu sa postojećim stanjem u regionu.

Turska sebe vidi u ulozi prijatelja, posebno zemalja zapadnog Balkana i moćnog stabilizirajućeg faktora Balkana kao regionalna sila koja ima i gradi potrebne potencijale za postizanje svojih namjera. Tu ulogu na Balkanu Turska u značajnoj mjeri zasniva na istorijskoj i kulturnoj povezanosti sa regionom, kao i sa namjerama političkog posredovanja i jačanja uticaja u tom prostoru.⁴⁰ Istorijske veze Turske i Balkana duge su oko pet vjekova. One imaju svoju dubinu, mada se različito kritički ocjenjuju. O tome piše turski autor Emruhan Yalcin, povodom sklapanja vojnog pakta između Jugoslavije i članica NATO-a Grčke i Turske 1953. godine (Balkanski pakt), kada je Jugoslavija bila ugrožena od SSSR-a: „*Otomanska imperija donijela je regionu stabilnost i jedinstvo i otuđ poboljšala životni standard naroda u regionu i obezbijedila zaštitu od spoljnih osvajača*“.⁴¹

Srpska historiografija otomansku vladavinu prikazuje kao ropstvo. Sličnu percepciju dijele i grčka, bugarska, rumunska i crnogorska historiografija. Takođe, većina balkanskih država mogla bi pronaći argumente i činjenice koje osporavaju „civilizatorsku ulogu osmanskog osvajanja“. Naime, dolaskom Osmanlija u ovaj dio Evrope, tadašnje srednjovjekovne države su se u to vrijeme nalazile na dosta visokom društvenom i kulturnom nivou. Tako da bi se moglo naći uporište i za teze da je dolazak i nadiranje Osmanlija čak i zaustavilo civilizatorske procese i kulturni progres u tadašnjoj državi Crnojevića, srpskoj despotovini, Vizanti-

³⁶ *Milliyet* od 9. juna 1997.

³⁷ Jeftić-Šarčević, N., *Zapadni Balkan u „Turskoj strateškoj viziji“*, MP 4, 2010, str. 702.

³⁸ Dnevni listovi: *Milliyet*, 7.4.1999; *Aksam*, 8. 4. 1999.

³⁹ Turski dnevni list: *Anadolu Ajanci*, 4. 4.1999.

⁴⁰ U kontekstu percepcije i osjećaja koji dijeli većina balkanskih muslimana prema svom zaštitniku u liku moćne Republike Turske, mogla bi poslužiti i slijedeća ilustrativna izjava: Prilikom ponovnog izbora za predsjednika Mešihata IZS, muftija M. Zukorlić je ukazao: „*Mi Tursku doživljavamo kao svoju majku, koja je prije 100 godina, zato što je morala, ostavila svoju djecu. Sada dolazi da nas vidi, Bosnu kao najstarije dijete, ovo albansko što je ojačalo i nas u Sandžaku, kao najmlađe dijete, koje se najviše voli. Kada imate takvu braću i ojačane roditelje, to je predivan osjećaj*“.
<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1046377>

⁴¹ Staff Col. Dr. Emruhan Yalcin, *The developments after the Second world war and their effects on the turkish foreign policy and on the Balkan*, u: Zbornik radova: Balkanski pakt 1953/1954, Institut za strategijska istraživanja – Odeljenje za vojnu istoriju, Beograd, 2008, s. 29.

ji, Bugarskoj i Bosni. Visok kulturni nivo književnosti, Obodska štamparija Cmojevića, prepisivačke škole, vizantijsko kulturno nasleđe koje je prožimalo tadašnja srednjovjekovna društva hrišćanskih država poluostrva, ostavile su brojne kulturne tekovine i djela. Slične argumente i teze mogli bi iznijeti i za prostor tadašnje Ugarske, Dalmacije, Slavonije i Slovenije. Ipak, nesumnjivo je da je novi osvajač, tokom više vjekova upravljanja ovim prostorima, ostavio duboke kulturne i društvene tragove, običaje i navike. Islamizacija velikog dijela slovenskog stanovništva, islamska kulturna baština, arapski i persijski uticaji u književnosti, arhitekturi, jezicima, običajima – samo su dodatno obogatili već postojeći kulturni nukleus.

Republiku Tursku danas karakteriše težnja za modernizacijom i moći. Ona je najveća i najmoćnija zemlja u neposrednom okruženju Balkana i u prostornom (780.580 km²), demografskom (76,8 miliona stanovnika), ekonomskom (bruto nacionalni proizvod 608 milijardi dolara) i vojnom domenu. Više od 70% stanovništva je urbanizovano.⁴²

Nova spoljnopolićka koncepcija Republike Turske dobrim dijelom se zasniva na djelu Ahmeta Davutoglua „Strateška dubina“ koja je predstavljena na Zapadnom Balkanu u Sarajevu. Ona je definisala polazište da je Turska oko šest vjekova bila jedna od najvećih imperija u prošlosti i vodeća islamska sila. U govoru u oktobru 2009. godine u Sarajevu turski ministar spoljnih poslova i autor knjige „Strateška dubina“ (*Depth Strategy*) Ahmet Davutoglu skicirao je balkansku komponentu „Strateške dubine“ ili „Istorijske dubine“ i, u tom kontekstu, najavio je mogućnost obnove Otomanske imperije. On je izjavio: „*Mi hoćemo novi Balkan utemeljen na političkim vrijednostima, ekonomskoj nezavisnosti, kooperaciji i kulturnoj harmoniji*“ i, pored ostalog, dodao: „*To je slično otomanskom Balkanu. Mi hoćemo oživjeti takav region Balkana... Otomanski vijekovi bili su uspješna prića i trebaju biti obnovljeni*“. Turska posjeduje, naglašava dalje Davutoglu, sve potrebne društvene komponente za takvu ulogu u suštinski izmjenjenim međunarodnim odnosima: demokratski poredak, prosječno mlado i dinamićno stanovništvo, formirano civilno društvo, stabilnu građansku klasu, tržišnu privredu i veoma respektabilnu naućnu i tehnološku infrastrukturu. Zahvaljujući ovim potencijalima, po mišljenju Davutoglua, *Turska bi morala da izađe iz okvira dosadašnje pasivne spoljne politike i postane neimar nove političke i ekonomske konjunktore, revalorizujući svoje kulturno-istorijsko nasleđe i prednosti svog geografskog položaja*.⁴³ Drugim rijećima, Davutoglu naglašava da Turska više ne može biti periferna država ćija se politićka uloga svodi na „most“ između civilizacija, nego da mora *povesti aktivnu spoljnu politiku i postati centar politićkog odlučivanja*.

Raskidajući sa spoljnopolićkom orijentacijom kemalistićke Turske, Davutoglu preporučuje partnerstvo s velikim silama (SAD, Evropska unija, Rusija, Kina) i obnovu sfera svog uticaja, koje bi se teritorijalno poklapale s najvaćnijim provincijama nekadašnjeg Osmanškog carstva. U tom kontekstu, domicilno muslimansko stanovništvo pojedinih regija posluzilo bi kao „građevinski materijal“ za zidanje nove turske regionalne i globalne moći.⁴⁴

Osnivać Stratfora Dž. Fridman u knjizi „*Narednih stotinu godina*“ predvića da u blićoj budućnosti glavnu rijeć na Balkanu neće voditi evropska unija ili SAD nego Rusija i Turska. Povratak snaćnog ekonomskog, ali i politićkog uticaja ove bivše imperije vidljiv je već danas. Džon Fefer (John Feffer, Institute for Policy Studies, London) dalje proširuje tumaćenje „Stra-

⁴² <http://news.bbc.co.uk>, 10 april 2010.

⁴³ <http://dailynewsmn.wordpress.com/2009/10/29/5-37/>

⁴⁴ <http://www.nspm.rs/prikazi/strategijska-dubina-turske-spoljne-politike.html?alphabet=>

teške dubine“ u prilogima *Pax Ottomanica (Mir prema modelu Otomanskog carstva)* i *Stealth Superpower (Potajna supersila)*. On, pored ostalog, piše: „Danas, dinamični neootomanski duh pokreće Tursku. Nekad strogo sekularna, počela je uvoditi umjerenu islamsku demokraciju. Nekad pod dominantnom kontrolom vojske, sada je u procesu suzbijanja uticaja vojske putem zakonskih normi... Najkritičnije od svega je uvođenje nove spoljne politike. Prekidajući sa svojom više od pola vijeka podređenosti SAD, samostalno kreira sopstvenu geopolitičku ulogu“ i nastupa kao prijatelj prema svim stranama i tamo gdje je prethodno bila *persona non grata*. Ovdje autor ima u vidu i Srbiju: „Malo ljudi bi moglo zamisliti da bi Srbi mogli zatražiti posredovanje Turske između različitih bošnjačkih grupa u Sandžaku“.⁴⁵

U nastupu prema Zapadnom Balkanu Turska vidi svoju aktuelnu ulogu u posredovanju i izmirenju. Ambasador u Beogradu, Ahmet Umar, iznosi podatak da u Turskoj živi oko 9,5 miliona ljudi porijeklom sa Balkana, kao i da je turska zajednica prisutna u Bosni, Srbiji, na Kosovu i cijelom regionu.⁴⁶ Ahmet Davutoglu je istakao u izlaganju komponente „Strateške dubine“ u Sarajevu riječima: „Imamo više Bosanaca koji žive u Turskoj nego u Bosni, više Albanaca koji žive u Turskoj nego u Albaniji...“. Prvorazredni značaj Bosne i Hercegovine za Tursku Davutoglu je naglasio i rečenicom: „Za nas je teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine jednako važan kao teritorijalni integritet Turske“.⁴⁷

Odnosi Turske i Balkana uvijek su bili važan faktor odnosa za širi region. Stoga je prirodno da se turski interesi, uloga i doprinos razvoju situacije u regionu intenziviraju poslije pada komunističkih režima i raspada Jugoslavije. Takođe, turski odnosi sa Vašingtonom dali su diplomatskim i političkim aktivnostima, vojnom angažmanu i sve većem uticaju na Balkanu posebnu težinu. Treba napomenuti i unutrašnju dimenziju turskog interesa za Balkan, jer znatan dio ukupnog stanovništva zemlje čine ljudi porijeklom iz balkanskih zemalja koji su izuzetno osjetljivi na dešavanja u regionu i zahtijevaju od vlade da zauzme čvrst stav u balkanskim krizama. Kako studiozno ističe A. Davutoglu: „Mogu se identifikovati tri karakteristike Balkana. Jedna je da Balkan, kao regija, predstavlja tampon zonu (Buffer Zone) u geopolitici. Balkan je tampon zona u prolazu iz Evrope ka Aziji, iz Azije ka Evropi, od Baltika ka Mediteranu i čak prema Africi, sa Severa na Jug, s Istoka na Zapad, to je geopolitička tampon zona“. „Druga karakteristika je geoekonomska. Balkan je region transakcija u geoekonomskom smislu“ i treće: „Balkanski region je region i geokulturnih interakcija“.⁴⁸

Sa ocjenom o lošim odnosima u prošlosti slaže se i ambasador Turske u Beogradu Ahmet Suha Umar. „Ranije smo imali vrlo loše odnose, naročito poslije proglašenja nezavisnosti Kosova i naše odluke da tu nezavisnost priznamo. Politika Turske prema Srbiji nije bila jasno definisana. Ono što sam ja pokušao da uradim jeste da vladi u Ankari objasnim stvarnu situaciju u Srbiji i regionu. Kada su dobili pravu sliku, bili su u stanju da usklade svoju politiku. Rezultat toga su naši sadašnji vrlo dobri odnosi sa Srbijom“, rekao je on za NIN. Od početka 2009. godine između Beograda i Ankare rađa se prava politička romansa. Predsjednik Abdulah Gul postao je prvi šef turske države koji je posjetio Srbiju u poslednje 23 godine. Ovom posjetom razbijen je led i bilateralna saradnja dobila je

⁴⁵ John Feffer, Institute for Policy Studies, London, Internet: <http://original.antiwar.com/engelhardt/2010/06/13/pax-ottomanica/>, 13. jun 2010.

⁴⁶ Filip Rodić (Tanjug), *Povratak starih prijatelja*; Internet: <http://www.standard.rs>, 4.mart 2010.

⁴⁷ Dnevni list Crne Gore: *Daily News Montenegro*, 29.oktobar 2009, str. 4.

⁴⁸ Prof. dr Ahmet Davutoglu, *Otomanski vjekovi Balkana su uspješna priča, sada je treba obnoviti*. October 29, 2009 by Daili News Montenegro, p.2.

neslućeni zamah, međudržavni kontakti postali su redovna stvar, a uvedena je i praksa jednomjesečnih sastanaka šefova diplomatije Srbije, BiH i Turske.⁴⁹

Nekadašnja Osmanska imperija ima izuzetne odnose i sa ostalim balkanskim državama. Tako, odnose između svoje dvije zemlje Bukurešt i Ankara ocjenjuju kao „idealne“. Uprkos svjetskoj finansijskoj krizi, trgovinska razmjena između ove dvije zemlje prevazišla je sedam milijardi dolara tokom prošle godine. Odnosi između Turske i Albanije u 2009. godini samo su nastavili da se poboljšavaju. Trgovinska razmjena između ove dvije zemlje udesetostručena je u periodu od 2003. do 2009. i dostigla je vrijednost od 350 miliona dolara.⁵⁰

* * *

Ovakav povratak turskog uticaja na Balkan kod mnogih budi strah od tzv. *neosmanizma*, uključujući tu i neke članice u EU. U ovom trenutku, turski angažman na Balkanu, a konkretno na prostoru prethodne Jugoslavije, odgovara SAD, mada ima i nekih naznaka o kritičkim osvrtima na balkansku politiku Turske.⁵¹ Međutim, tu je prisutan i autentični turski interes i turska koncepcija. Što se tiče Evrope, nametljivo nastupanje Turske na Balkanu, gdje se ponovo govori o „obnovi zlatnog doba Osmanske imperije“⁵², naravno u novom, savremenom ruhu, izaziva određeno podozrenje. Ambasador Umar ovakve tvrdnje kategorički odbacuje: „Kako može doći do neosmanizma? Navedite mi jedan način za oživljavanje neosmanizma na Balkanu. To je stvar istorije. To se zasnivalo na uspostavljanju hegemonije na ovim prostorima. Mi niti nameravamo, niti imamo mogućnost i moć da tako nešto učinimo. Čak ni Amerikanci nisu u stanju da to učine“. Nema nikakvih izgleda da bi se mogla ponoviti turska hegemonija na Balkanu kakva je bila do početka 20. vijeka, ali je sigurno da ova država, kao najuspješnija islamska zemlja, ekonomski najdinamičnija i istorijski predvodnik regiona, bar u izvjesnom smislu vrati ulogu koju je nekada imala. U tom kontekstu Ahmet Suha Umar kaže: „Turska ne može na Balkanu da bude samo nijemi posmatrač. Turska je uvijek bila prisutna na Balkanu. To je istorija. Ne možete je zaboraviti. I to nije istorija od nekoliko godina, to je više od 600 godina. [...] To i jeste naš glavni cilj, da Balkan očuvamo kao miran i stabilan region. Turska se na Balkan vraća kulturno, mi dijelimo istu kulturu. U srpskom jeziku, na primer, ima još 8.000 reči turskog porijekla. U turskom je 3.000 srpskih reči. Istoriju ne možete negirati [...] Trenutno smo 17. najveća privreda na svijetu, a očekuje se da ćemo u narednih deset godina postati deseta svjetska privreda. U Rumuniji imamo investicije od četiri milijarde evra, dvije milijarde evra u Albaniji i tako dalje. Politički ne želimo dominaciju u ovom regionu.

⁴⁹ <http://www.nin.co.rs/pages/article.php?id=50402>

⁵⁰ Vidjeti više na: <http://historia-futura.blogspot.com/2011/03/povratak-starih-prijatelja-turska-na.html>

⁵¹ U Wikiliks dokumentu se na vrlo upozoravajući način ističe uloga šefa turske diplomatije Ahmeta Davatoglu koji je svojim stavovima izgleda prouzrokovao pravu lavinu reagovanja u regionu. „*Ovaj stav povratka u prošlost, kombinovan sa turskom tendencijom da ga provede u saradnji sa lokalnim političarima islamske orijentacije, konstantno stvara nove probleme*“, upozorava se u dopisu ambasade u Ankari Stejt Departmentu. <http://historia-futura.blogspot.com/2011/03/povratak-starih-prijatelja-turska-na.html>

⁵² „Mi želimo novi balkanski region, utemeljen na političkim vrijednostima, ekonomskoj međuzavisnosti, saradnji i kulturnoj harmoniji. To je bio otomanski Balkan. Mi ćemo obnoviti ovaj Balkan. Ljudi to zovu neosmanizmom. Otomanski vjekovi Balkana su uspješna priča. Sada je treba obnoviti“, ističe A. Davatoglu. <http://historia-futura.blogspot.com/2011/03/povratak-starih-prijatelja-turska-na.html>

To bi za nas bio samo problem. Mi smo to uradili jednom i ne želimo više. Sada je na nekom drugom“.⁵³

Velike sile, a na prvom mjestu SAD, Velika Britanija, Francuska i Njemačka, nemaju još izgrađen zajednički stav o ovakvim spoljnopoličkim zaokretima Turske.⁵⁴ Tačno je da Turska uvažava političke interese i zahtjeve anglo-saksonskih zemalja, ali je istovremeno spremna i da im se suprotstavi ukoliko to zahtijevaju njeni sopstveni strateški politički interesi. Turska ih nikada neće žrtvovati da bi ugodila svom pokrovitelju s druge strane Atlantika. U tom kontekstu trebalo bi i tumačiti neke izuzetno zanimljive političke manevre turske vlade, koji su neprijatno iznenadili SAD: povlačenje svog ambasadora iz Vašingtona „na konsultacije“ zbog usvajanja rezolucije u američkom Kongresu kojom je progon Jermena u Turskoj za vrijeme Prvog svetskog rata ocijenjen kao genocid; zatim, zaoštavanje odnosa sa Izraelom povodom ugrožavanja položaja Palestinaca u pojasu Gaze; davanje podrške predsjedniku Irana Mahmudu Ahmadinedžadzu (inače otvorenom američkom neprijatelju), te pristupanje gasnom aranžmanu Južni tok sa Rusijom.⁵⁵ Sve to potvrđuje da Turska teži da samostalno vodi svoju spoljnu politiku, te da bi takav njen nastup trebalo očekivati i u bliskoj budućnosti. Ima mišljenja koja naročito apostrofiraju pragmatičnost moderne turske spoljne politike, smatrajući je kontinuitetom nekadašnje osmanske tradicije, čime se neoosmanizmu želi pribaviti određeni vid i ruho istorijskog legitimiteta.⁵⁶

Balkan kao nasleđe nekadašnje otomanske Rumelije ključan je po nekim autorima za uobličavanje koncepcije i politike koju kritičari nazivaju neoosmanizmom, jer nije samo jedan od regiona nekadašnje imperije, pa mu se Turska sada spoljnopolički vraća, već i zavičajni i jezgreni predio formiranja neoosmanističkih pogleda na sebe i na svijet. I Davutoglu je na tom fonu istakao, da je: „*Osmansko carstvo bilo prvenstveno balkanska zemlja*“.⁵⁷ M. Todorova u „Imaginarnom Balkanu“ konstatuje: „*da je pola milenijuma osmanske vlasti donijelo poluostrvu, kako ime, tako i najduži period političkog jedinstva*“.⁵⁸ Todorova dalje podvrgava analizi mehanizam osmanskog nasleđa, ističući da „*ono nije stvar rekonstruisanja prošlosti, već konstruisanja prošlosti kroz historiografiju, prozu, novinarstvo, svakodnevni diskurs*“.⁵⁸

Iako se samo 3% njene teritorije nalazi na Balkanskom poluostrvu, savremena Turska nastoji da osigura ulogu regionalnog političkog, vojnog i ekonomskog predvodnika. Treba citirati Davutoglu: „*Ne bi se smjelo zaboraviti da je sudbina Osmanske države zapečaćena na Balkanu. Turska koja ne bi bila u stanju da na Balkanu stvori zagranične zone uticaja, ne bi mogla uticati ni na šire međunarodne odnose, a ni na regionalne balanse*“.⁵⁹

⁵³ Vidjeti više na: <http://www.novistandard.com/povratak-starih-prijatelja-turska-na-balkanu.html>

⁵⁴ U razgovoru pomoćnika američkog državnog sekretara za politička pitanja Vilijama Bemsu sa podsekretarom turskog Ministarstva inostranih poslova Feriduna Sinirlioglu naglašeno je da se Evropska unija protivi snažnijem angažovanju Turske na Balkanu, kao i da SAD sa oprezom gledaju na to. Prema dokumentu koji je američki ambasador iz Ankare poslao u Vašington, u februaru prošle godine, nakon susreta dvojice diplomata Sinirlioglu je Bemsu otkrio da - postoji odlučnost turske vlade da se suprotstavi stalnim naporima EU da isključi Tursku na Balkanu. U dopisu se otkriva da je pojačano tursko angažovanje između BiH i Srbije rezultiralo time da je Turska uverila tadašnjeg predsjedavajućeg Predsedništva BiH Harisa Silajdžića, koji je dan ranije bio u Ankaru, da odustane od isticanja srpskog „genocida“. <http://historia-futura.blogspot.com/2011/03/povratak-starih-prijatelja-turska-na.html>

⁵⁵ Vidjeti više na sajtu Nove srpske političke misli <http://www.nspm.rs/prikazi/strategijska-dubina-turske-spoljne-politike.html?alphabet=>

⁵⁶ L. A. Stone, *Turkish Foreign Policy: Four Pillars of Tradition*, Journal of International Affairs, 6,2,2001, str. 16–17.

⁵⁷ Vidjeti više u: D. Tanasković, *Neoosmanizam – povratak Turske na Balkan*, Službeni glasnik, 2010, str. 89–90.

⁵⁸ Marija Todorova, *Imaginarni Balkan*, Čigoja, Beograd 1999, str. 26–27.

⁵⁹ Ahmet Davutoglu, *Strategijska dubina*, str. 322.

Novostvorena sekularna Republika Turska je u najvećem dijelu 20. vijeka bila zauzeta svojim unutrašnjim problemima i previranjima. Kraj Hladnog rata, promjena konstelacije snaga na globalnoj svjetskoj pozornici, ekonomsko snaženje Turske i njen uticaj i značaj za muslimane u Balkanskim državama – doveli su do jačanja njenog političkog i ekonomskog uticaja na ovom prostoru. Značaj Turske prelazi regionalne okvire, kako u političkom, tako i u ekonomskom pogledu. Od prostora Srednje Azije, preko Kavkaza, pa sve do prostora Jugoistočne Evrope prisutan je pojačan ugled i uticaj Turske. Nova geopolitička koncepcija, Davutogluova, potpomognuta impresivnim privrednim rastom države i značajem i ulogom u okviru Sjeveroatlantske vojne alijanse, kao i konstelacijama globalne „šahovske table“ vraća Tursku na prostor Balkana.

Novi vid geopolitike, u formi geoekonomije, izvoza kapitala, investicija, slobodne trgovine, predstavlja polje za nove vidove interakcije sa balkanskim državama. Modernizacija i ekonomski razvoj Turske stavljeni su u prvi plan, tako da je geopolitika ustupila mjesto geoekonomiji. Odnosno, radi se o težnji da se poveže tradicija jake države i modernog doba. To više nije težnja ka bukvalnom usvajanju i imitiranju Zapada i zapadnih vrijednosti, već nastojanje da se u turskom privrednom razvoju što više koriste moderna dostignuća u pogledu novih tehnologija i znanja. Geoekonomija koja sublimira ekonomske, geografske, strateške, političke i kulturne resurse jednog prostora postaje nezaobilazan segment i polje spoljnopoličkog djelovanja u savremenom svijetu. Zajedničko obeležje geopolitike i geoekonomije jeste što obje predstavljaju metod analize i tumačenja odnosa snaga na međunarodnoj ravni. Geoekonomija je istovremeno i svrha i sredstvo geopolitike kao prakse. Politička moć se od pamtivijeka koristila radi ostvarivanja ekonomskih ciljeva. Geoekonomija se oslanja na ekonomska sredstva. Ona isključuje nasilje.⁶⁰

Ne manje značajan vid „povratka“ uticaja Republike Turske na Balkan jesu i različiti oblici kulturno-umjetničkog djelovanja, a koji bi se mogli podvesti pod vid – *difuznog* propagandnog djelovanja. Radi se o upotrebi *difuzne* i *indirektne* propagande i prikrivenih vidova propagandnog djelovanja, koje koriste: *širok spektar nepolitičkih sadržaja u nepolitičkoj formi ali sa određenim političkim ciljevima i zadacima*.⁶¹ Televizijske serije, TV novele i filmovi pozitivno djeluju na promjene ustaljenih predrasuda i stavova i afirmišu novi pogled na Tursku i njenu ulogu na Balkanu.

⁶⁰ Blagoje S. Babić, *Odnosi Kine i EU – geoekonomska osovina u razvoju*, MP 3, Beograd 2010, str. 419.

⁶¹ One djeluju na duži rok i proizvode trajnije efekte; cilja se na dublje nivoe ljudske psihe, na duboko ukorijenjene stavove, kolektivne predrasude. Ona nema konkretne, trenutne političke ciljeve ili bar nisu odmah uočljivi, ima samo drugačiji oblik i njoj prilagođeni sadržaji političke propagande: tako se opšti politički ciljevi ne propagiraju otvoreno i direktno eksplicitnim sadržajem poruke, javnost se ne uvjerava direktno u progresivnost neke politike, ideja, stavova i sl. – već posredno isticanjem markantnih rezultata koje ostvaruje zajednica, vlada, institucija - što treba da doprinese afirmativnom odnosu prema određenoj državnoj politici. Radi se dakle na stvaranju opšte povoljne klime u javnom mnenju, o formiranju prilagodljive strukture ličnosti, o svojevrsnoj „pripremi terena“ za direktniji, trajniji i otvoreniji vid propagandnog djelovanja. Dakle, na pripremanju pojedinca ili grupe da kasnije lakše prihvati konkretnije političke sadržaje postizanjem opšteg pozitivnijeg odnosa prema sistemu, ideji, politici. Do neke mjere slično značenje ima i pojam *subpropagande*, a pod tim se podrazumijeva širenje određene ideje u dužem razdoblju, a koja nije bliska određenoj javnosti. To je proces stvaranja određene psihološke podloge koja olakšava komunikaciju i spremnost da se prihvati neki sadržaj koji u datim, realnim okolnostima nema kritičnu većinu pristalica. U toj funkciji, objavljuju se knjige, bilteni, održavaju konferencije, daju donacije, stipendije, finansiraju istraživački projekti, stvaraju lični kontakti, organizuju seminari, skupovi, plasiraju se tv serije, filmovi... Ta djelatnost često i nije neposredno propaganda, koliko je u funkciji olakšavanja prihvatanja eventualne propagandne poruke. (vidjeti više o ovim oblicima propagandnog djelovanja u: Z. Slavujević, *Politički marketing*, Čigoja-FPN, Beograd 2005).

Sa druge strane, kreiranjem nove, „multivektorske“ ruske spoljne politike⁶², ekonomskim snaženjem ruske privrede zahvaljujući porastu cijena energenata na svjetskom tržištu, reformama i modernizaciji, Ruska Federacija nastoji da preko Zajednice Nezavisnih Država i carinskim ugovorima sa nekadašnjim sovjetskim republikama povрати uticaj i prvo sredi stanje u „svome dvorištu“. Takođe, u skladu sa novim globalnim kretanjima i multipolarnosti, čiji se obrisi nadziru, nastoji da donekle povрати nekadašnji politički uticaj i značaj u svijetu.⁶³ Modernizacija i ekonomski razvoj Rusije stavljeni su u prvi plan, tako da je geopolitika ustupila mjesto geoekonomiji. Vladimir Putin je u akcentiranju geoekonomije nastojao da poveže tradiciju jake države i modernog doba. To više nije težnja ka bukvalnom usvajanju i imitiranju Zapada, već nastojanje da se u ruskom privrednom razvoju što više koriste zapadna dostignuća u pogledu novih tehnologija i znanja.⁶⁴

Kao teritorijalno najveća svjetska država, koja se prostire na dva kontinenta, sa ogromnim rezervama energenata i prirodnih bogatstava⁶⁵ i respektabilnom vojnom moći, Ruska Federacija nastoji da povрати svoj uticaj na raznim tačkama planete i kroz vidove ekonomskih i političkih integracija i saveza poput ZND (Zajednice Nezavisnih Država) ili BRIK (Brazil–Rusija–Indija–Kina), u epohi koja se često naziva „postameričkom“.⁶⁶ Rusija u obnovljenom stabilnom izdanju doprinosi uspostavljanju neophodne svjetske ravnoteže koja je bila ozbiljno ugrožena hladnoratovskim trijumfom Amerike.

U tom kontekstu, i prostor Balkana sa planovima izgradnje energetskog Južnog toka, u fokusu intenzivne ruske diplomatije na tom prostoru proteklih godina i brojnih ekonomskih investicija, na novi način „vraćaju“ Rusiju na „topla mora“. Protekla decenija je obilježena pojačanom saradnjom sa našom zemljom na ekonomskom polju, što se naročito uočava u znatnom prilivu ruskog kapitala i turista. Kolonije Rusa koji su se naselili, prvenstveno na Jadranu, Crnom i Jonskom moru, Sredozemlju, omogućile su otvaranje ruskih škola, crkvi, pokretanje ruskih časopisa. Tradicionalno viševjekovni dobri odnosi između Rusije i većine država Balkanskog poluostrva na taj način se ponovo intenziviraju i dobijaju, kako u kvantitetu tako i na kvalitetu.

⁶² Sergej Lavrov, ruski šef diplomatije, izjavio je, prilikom susreta sa njemačkim kolegom Frank-Walter Štajnerom, da će Ruska Federacija nastaviti da vodi multivektorsku politiku, ističući da Rusija ne vidi svoj napredak u tome što će biti okrenuta samo na jednu stranu ili nipoštaštavati pažnju određenog dijela svijeta. „Geografski položaj Rusije je takav da nameće multivektorsku politiku i zahtijeva okrenutost i ka Sjeveru, i ka Jugu, i Istoku i Zapadu.“ – objasnio je Lavrov (12. jun 2009).

⁶³ U skladu s tim mogle bi se razumjeti sledeće dvije izjave ruskih zvaničnika: „Rusija će voditi pragmatičnu spoljnu politiku i njeni odnosi sa drugim zemljama treba da doprinesu modernizaciji zemlje“, izjavio je ruski predsjednik Dmitrij Medvedev u godišnjem obračanju naciji. (12. novembar 2009, www.danas.rs). „Zastupamo demokratizaciju i jačanje građanskog društva ne samo kod sebe već i svuda u svetu, i ne odričemo se pri tom naših nacionalnih interesa, a gde je potrebno - odlučno ih štitiimo“ Ambasador Ruske federacije u Beogradu A. Konuzin: Prioriteti ruske spoljne politike, 7. decembar 2010, www.Standard.rs;

⁶⁴ Vidjeti više kod R. Vukadinović, *Amerika i Rusija*, Politička kultura, Zagreb 2008, str. 142.

⁶⁵ Po prirodnim bogastvima, Rusija zauzima prvo mjesto u svijetu, čak 21% ukupnih svjetskih rezervi, a što je u odnosu na SAD tri puta više, u odnosu na Kinu šest puta više, u odnosu na Zapadnu Evropu dvanaest puta više, a Ruske rezerve prirodnog gasa čine čak 45% svjetskih... prema R. Vukadinović, *Amerika i Rusija*, Politička kultura, Zagreb 2008, str. 152.

⁶⁶ Svijet postepeno ulazi u novu epohu koja je već nazvana „postameričkom“, kako ističe rukovodilac Centra za istočna istraživanja diplomatske akademije MIP Andrej Volodin. (više o ovome na: <http://serbian.ruvr.ru/2011/09/12/56037203.html>).

Literatura

1. Obolenski, D.: *Istorija Rusije*, Clio, Beograd, 2003.
2. Radonjić, R.: *Političke i pravne teorije*, CID, Podgorica 2002.
3. Čehulić, L.: *Euroatlantizam*, Zagreb, 2002.
4. Filimonović, M.: „*Spoljna politika Ruske federacije – Putinova strategija i međunarodne okolnosti*“, Itar-Tas, Beograd, 2010.
5. Vukadinović, R.: *Amerika i Rusija*, Politička kultura, Zagreb, 2008.
6. Pudar M.: *Svet bez gospodara*, Službeni glasnik, Beograd 2010
7. Guskova, J.: „*Spoljna politika Rusije na Balkanu: istorijsko ispitivanje*“, www.guskova.ru.
8. Mamula, B.: *Slučaj Jugoslavija*, CID, Podgorica, 2000.
9. Darmanović, S.: *Demokratske tranzicije u Južnoj i Jugoistočnoj Evropi*, Podgorica, 2002.
10. Čehulić, L.: *Europska obrana*, Politička kultura, Zagreb, 2006.
11. Marković, M.: „*Spoljna politika Turske na početku 21. veka*“, *Međunarodna politika*, vol. 60, br. 1136, Beograd, 2009.
12. Tanasković, D.: *Neoosmanizam – povratak Turske na Balkan*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.
13. Tadić, M.: *Osnovi međunarodne propaganda*, BINA, 2002
14. <http://historia-futura.blogspot.com/2011/03/povratak-starih-prijatelja-turska-na.html> (25.03.2013)
15. Fridman, Dž.: *Narednih stotinu godina*, <http://www.standard.rs>, (20. maj 2010)
16. <http://www.nspm.rs/prikazi/strategijska-dubina-turske-spoljne-politike.html?alphabet=l> (25.03.2013)
17. Jeftić-Šarčević, N.: *Zapadni Balkan u „Turskoj strateškoj viziji“*, MP 4, 2010
18. *Turkey's Strategic Vision 2023, 2nd Draft Document of TSV2023*, <http://www.tsv2023.org>, (18. maj 2010)
19. „Socioeconomic Cooperation and Development in the Balkans“, Declaration, 2nd International Balkan Congress, April 24–26, 2009, <http://www.tasam.org/Final>, (21.06.2010)
20. <http://www.bastabalkana.com/2011/10/o-poreklu-reci-balkan-i-balkansko-poluostvo/> (18.03.2012)
21. Dragašević, J.: „Ilirsko tropolje“, *Ratnik*, Beograd 1901.
22. Alessandri, E.: *The New turkish Foreign Policy and the Futire of Turkey-EU Relations*. Istituto Affari Intenazionali, DOCUMENTI IAI 10 /03 – Februari 2010
23. <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1046377> (10.04.2013)
24. Yalcin, E.: „The developments after the Second world war and their effects on the turkish foreign policy and on the Balkan“, Zbornik radova: *Balkanski pakt 1953/1954*, Institut za strategijska istraživanja – Odeljenje za vojnu istoriju, Beograd, 2008.
25. <http://dailynewsmn.wordpress.com/2009/10/29/5-37/> (11.02.2013)
26. <http://www.nspm.rs/prikazi/strategijska-dubina-turske-spoljne-politike.html?alphabet=l> (11.02.2013)

27. Rodić F.: *Povratak starih prijatelja*, Tanjug, <http://www.standard.rs>, 4. mart 2010.
28. Feffer, J.: Institute for Policy Studies, London, <http://original.antiwar.com/engelhardt/2010/06/13/pax-ottomanical/>, 13. jun 2010.
29. Davutoglu, A.: *Otomanski vjekovi Balkana su uspješna priča, sada je treba obnoviti*, Daili News Montenegro, October 29, 2009.
30. <http://www.nin.co.rs/pages/article.php?id=50402> (03.02.2013)
31. *Nova srpska politička misao*, <http://www.nspm.rs/prikazi/strategijska-dubina-turske-spoljne-politike.html?alphabet=I> (03.02.2013)
32. Stone, L. A.: „Turkish Foreign Policy: Four Pillars of Tradition“, *Journal of International Affairs*, 6,2,2001
33. Todorova, M.: *Imaginarni Balkan*, Čigoja, Beograd 1999.
34. Babić, S. B.: *Odnosi Kine i EU – geoekonomska osovina u razvoju*, MP 3, Beograd 2010.
35. Slavujević, Z.: *Politički marketing*, Čigoja-FPN, Beograd, 2005.
36. Vukadinović, R.: *Amerika i Rusija*, Politička kultura, Zagreb 2008.
37. <http://serbian.ruvr.ru/2011/09/12/56037203.html> (02.03.2013)